

Данія́р Кікбаєв

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРАВООХОРОНЦІВ

Кікбаєв Данія́р. Особливості психологічної профілактики девіантної поведінки у правоохоронців.

Вступ. Встановлено, що профілактика девіантної поведінки посідає одне з ключових місць в діяльності психологічної служби правоохоронних органів.

Мета. Проаналізувати особливості профілактики і методів реалізації психокорекційного впливу, спрямованих на зниження негативних якостей особистості, які визначають ризик виникнення девіантної поведінки у правоохоронців.

Методи. Теоретичний та порівняльний аналіз, систематизація наукових джерел, узагальнення, формувальний експеримент з використанням авторської програми.

Результати. Виділені основні форми організації психопрофілактичної роботи спрямовані на корекцію особистісних чинників, які визначають ризик виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців.

Висновки. Емпірична апробація авторської програми профілактики ризиків виникнення девіантної поведінки у правоохоронців довела, що ефективність психопрофілактики визначається комплексним застосуванням методів і підходів, спрямованих на корекцію замкненості, ригідності мислення, емоційної нестійкості, авторитарності, податливості почуттям, зміщення локусу контролю, схильності до егоцентризму та ворожості.

Ключові слова: девіантна поведінка, профілактика, психотренінги, психокорекція, особистість правоохоронця, індивідуально-психологічні чинники

Kikbayev Daniyar. Basic methods of psychological prevention of deviant behavior in law enforcement officers.

Introduction. It is established that prevention of deviant behavior occupies one of the key places in the activities of the psychological service of law enforcement agencies.

Aim. Analyze the features of prevention and methods of implementing psychocorrective effects aimed at reducing negative personality traits that determine the risk of deviant behavior in law enforcement officers.

Methods. Theoretical and comparative analysis, systematization of scientific sources, generalization, formative experiment using the author's program.

Results. The main forms of organization of psychoprophylactic work aimed at purposeful correction of personal factors that determine the risk of deviant behavior in law enforcement officers are highlighted.

Conclusions. Empirical testing of the author's program for preventing the risks of deviant behavior in law enforcement officers proved that the effectiveness of psychoprophylaxis is determined by the complex application of methods and approaches aimed at correcting isolation, rigidity of thinking, emotional instability, authoritarianism, compliance with feelings, shifting the locus of control, a tendency to egocentrism, hostility.

Keywords: deviant behavior, prevention, psychotrening, psychocorrection, law enforcement personality, individual psychological factors.

Вступ. Профілактика девіантної поведінки у співробітників правоохоронних органів шляхом раннього виявлення ризиків її виникнення є одним з основних завдань психологічних служб (Мороз, 2006). У контексті цієї роботи під девіантною поведінкою ми розуміємо сукупність дій і вчинків, що відхиляються від загальноприйнятих соціальних норм на тлі дисбалансу індивідуально-психологічних і соціально-психологічних особливостей правоохоронця (Кікбаєв, 2025b).

Сучасні дослідження девіантної поведінки, як правило, засновані на міждисциплінарному підході, оскільки його причини формуються під впливом як соціальних, так і особистісних факторів. Відповідно, її профілактика девіантної поведінки загалом охоплює різні підходи та методи, які спрямовані на зміцнення і корекцію професійно значущих якостей працівників будь-якої сфери діяльності й правоохоронної зокрема: діяльнісний підхід формування професійно значущих якостей (Александров & Левенець, 2004), особистісний підхід підготовки фахівців правоохоронної діяльності (Мороз, 2006), соціально-психологічний підхід підготовки кадрів для органів внутрішніх справ (Лефтеров, 2008), юридико-психологічний підхід профілактики професійної деформації (Медведев, 2014), трирівневий психологічний підхід профілактики девіантної поведінки (Магдисюк, Демчук & Павлова, 2021), технологічний підхід підготовки педагогічного персоналу (Карамушка, 2022), триблочний підхід профілактики корупційної поведінки (Ларіонова, 2023) та ін.

Вчені зазначають, що психопрофілактика має бути спрямована передусім на попередження факторів ризику. До того ж профілактика девіантної поведінки має бути цілісною, поетапною та структурованою, а сама профілактична робота має базуватись на вікових особливостях, умовах середовища, використанні нових ефективних методів профілактики. Серед сучасних методів профілактики науковці виділяють тренінгові заняття, використання інформаційних технологій, а також арт-терапевтичні техніки, які ефективні як в діагностиці, так і в корекції поведінки (Магдисюк, Демчук & Павлова, 2021).

Актуальність цього дослідження обґрунтована позицією В. С. Медведева, який, досліджуючи ризик виникнення професійної деформації у правоохоронців, вказує, що весь період служби обумовлений необхідністю системного психопрофілактичного спостереження у процесі психологічного супроводу проходження служби (Медведев, 2014).

Крім того, В. О. Лефтеров зазначає, що принципове значення має поєднання всіх заходів психопрофілактики схильності до девіантної поведінки у вигляді різних психологічних тренінгових програм, які, як правило, спрямовані на адаптивний потенціал особистості (Лефтеров, 2008).

Сьогодні в Україні реалізуються різні програми психопрофілактики негативних явищ, що охоплюють широкий спектр методів і стратегій. Водночас важливо підкреслити ключову роль професійно-психологічного тренінгу як системи вправ для розвитку професійно-значущих якостей і оволодіння прийомами, що підвищують ефективність діяльності. Так, Д. О. Александров та О. А. Левенець у комплексній психопрофілактичній роботі з правоохоронцями виділяють тренінги, спрямовані на розвиток саморегуляції, самоконтролю, комунікативності, стресостійкості тощо. Принципове значення мають тренінгові вправи, засновані на засадах активності учасників, партнерському спілкуванні, щирості, конфіденційності, добровільності участі, занурення, орієнтації на «тут і зараз» (Александров & Левенець, 2004). У роботі з особами, які опинилися в кризових стресових ситуаціях, принципово важливо спрямовувати роботу на стійкі зміни, щоб відновити інтернальність як одну з базових якостей зрілої особистості (Лелюк, 2024). Необхідно орієнтувати цілі і зміст професійно-психологічного тренінгу правоохоронців на отримання очікуваного позитивного результату, практичного досвіду, розвиток професійно значущих якостей (Мороз, 2006).

Проведені нами попередні емпіричні дослідження показали, що ризик виникнення девіантної поведінки у правоохоронців обумовлений дисбалансом індивідуально-психологічних та соціально-психологічних факторів. Зокрема, загальними індивідуально-психологічними детермінантами виникнення ризику девіантної поведінки є: закритість, замкненість, ригідність мислення, емоційна нестійкість, домінантність, податливість почуттям, порушення локусу контролю, схильність до егоцентризму та ворожості (Кікбаєв, 2025a; 2025b).

Мета дослідження – проаналізувати особливості профілактики і методів реалізації психокорекційного впливу, спрямованих на зниження негативних якостей особистості, які визначають ризик виникнення девіантної поведінки у правоохоронців.

Завдання дослідження: по-перше, розробити психологічну тренінгову програму профілактики ризику виникнення схильності до проявів девіантної поведінки у правоохоронців. По-друге, з метою апробації профілактичної програми провести формувальний експеримент. По-третє, заміряти та зафіксувати ефективність програми і визначити напрям для подальших досліджень.

Методи та організація дослідження. Теоретичний аналіз та систематизація наукових джерел, порівняльний аналіз, узагальнення, розробка авторської психопрофілактичної тренінгової програми, формувальний експеримент з використанням авторської програми, емпіричні методи з використанням шкал опитувальника Р. Кеттелла (16PF-105-C), емоційна нестійкість виявлялась за шкалою «С», замкненість – фактором «А», ригідність мислення – фактором «В», домінантність – фактором «Е», податливість почуттям (вразливість) – фактором «І», зміщення локусу контролю та схильність до егоцентризму – за відповідними шкалами з опитувальника К. Роджерса-Р. Даймонда, а також виявлялась ворожість на основі двох шкал опитувальника А. Басса-А. Дарки.

Для апробації розробленої нами тренінгової програми сформована експериментальна група з 24 співробітників поліції, які були для проведення тренінгу поділені на дві підгрупи по 12 осіб, а також контрольна група з 24 осіб з числа правоохоронців-учасників попереднього констатувального етапу дослідження психологічних чинників ризику виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців, але які не брали участі у формуальному етапі експерименту з використанням тренінгової програми і не піддавалися цілеспрямованому психопрофілактичному впливу. Загальними факторами ризику у відібраних співробітників поліції були виявлені під час проведення констатувального етапу дослідження ознаки ризику виникнення девіантних проявів, пов'язаних з такими психологічними чинниками, як: закритість, замкнутість, ригідність мислення, емоційна нестійкість, домінантність, податливість почуттям, зміщення локусу контролю, схильність до егоцентризму та ворожості.

Результати дослідження та їх обговорення. Питання психологічної профілактики і психокорекції девіантної поведінки представлені у роботах багатьох провідних вчених-психологів. Так, З. Р. Кісіль, Т. І. Дучимінська та М. Ю. Микитюк, М. І. Мушкевич, О. В. Тимченко вказують, що психоемоційна напруженість співробітника поліції пов'язана з тривалим впливом стресогенних факторів. Водночас профілактика девіантної поведінки залежить від ступеня значущості ситуації і від психологічної структури особистості (Кісіль & Кісіль, 2021; Дучимінська & Микитюк, 2023; Мушкевич, 2012; Тимченко, 2003). Професійні та соціально-психологічні чинники викликають психоемоційне напруження, яке при тривалому впливі може призвести до психосоматичних розладів. У зв'язку з цим важливо розвивати навички саморегуляції (Левицька, 2023). Профілактика девіантної поведінки повинна включати розвиток саморегуляції, саморозвитку та постійне вдосконалення професійних знань і навичок (Юдіна, 2005).

В. І. Босько, дослідивши особливості формування професійної стійкості співробітників правоохоронних органів у процесі службової діяльності, визначила вплив індивідуальних психологічних особливостей на ефективність виконання службових завдань (Босько, 2023).

В. В. Доценко зазначає, що орієнтація переважно на емоції і переживання стає перешкодою для ефективної саморегуляції поведінки в складних службових умовах. Тому провідними психологічними ресурсами стресостійкості автор вважає самоефективність, самоповагу, силу «Я-концепції», толерантність до невизначеності, життєстійкість, активні життєві установки, локус контролю, осмисленість життя, особистісні якості, копінг-поведінку (Доценко, 2018).

Водночас дослідники зазначають, що реалізація завдань практичної психологічної допомоги нерідко супроводжується певними труднощами. Серед них – недостатнє розуміння суті проблеми і методів психокорекції, труднощі в постановці цілей роботи, а

також складнощі у встановленні психологічного контакту й управлінні індивідуальною та груповою поведінкою (Мороз, 2006).

Розвиваючи позицію Г. С. Костюка, Л. І. Мороз підкреслює, що найкращим способом розкриття особистісних якостей є аналіз професійної діяльності, адже саме вона визначає психічні властивості, а не зовнішні умови самі по собі. Отже, поєднання особистісно-діяльнісного підходу, заснованого на вивченні індивідуально-психологічних і соціально-психологічних особливостей особистості, включаючи мотиви, волю, емоції та інші якості дозволяють виявити суб'єктивне сприйняття суспільних відносин особистістю (Мороз, 2006).

Важливим етапом профілактичних заходів є психологічна діагностика особового складу правоохоронного органу для виявлення ранніх ризиків прояву девіантної поведінки. Психодіагностика також потрібна для визначення ступеня ефективності тренінгових занять у вигляді ретестового дослідження. У зв'язку з цим, на підставі проведених нами емпіричних досліджень, з метою проведення формульованого експерименту була сформована експериментальна та контрольна групи з числа діючих працівників поліції. Ці групи формувалися на підставі попереднього психодіагностичного обстеження, спрямованого як на виявлення ризиків виникнення девіантних проявів, так і на виявлення індивідуально-психологічних чинників ризику виникнення схильності до поведінкових девіацій. З цією метою під час вхідного опитування здійснювалися такі заходи, як: бесіда, поєднана зі спостереженням; експертна оцінка з боку фахівців психологічної служби; а також використання батареї спеціально підібраних формалізованих психодіагностичних методик. Зокрема, у членів експериментальної та контрольної груп нами були виділені відповідні аномалії професійно-значущих якостей, такі як: закритість, замкнутість, ригідність мислення, емоційна нестійкість, домінантність, податливість почуттям, зміщення локусу контролю, схильність до егоцентризму та ворожості.

Отже, дія профілактичної програми насамперед має бути спрямована на корекцію саме тих якостей, які пов'язані з ризиком виникнення девіантних проявів у поведінці правоохоронців. Зокрема, усі перераховані фактори в сукупності обумовлюють виникнення у правоохоронців проблем з відкритістю, комунікативністю, упевненістю в собі, емпатією, втратою сенсу в службі, підвищують рівень конфліктності, агресивності й ворожості.

Тематичний зміст програми має передбачати психодіагностичні заходи, знайомство учасників тренінгу, визначення правил поведінки та взаємодії учасників під час тренінгів, міні-лекції щодо тематики і призначення проведених занять, очікуваних результатів, запитання-відповіді, зворотний зв'язок тощо.

На основі здійсненого теоретичного аналізу нами була запропонована тренінгова програма профілактики ризику виникнення схильності до проявів девіантної поведінки, яка розрахована на 21 годину 17 хвилин, десять сесій по 60-90 хвилин, в групі не більше 14 осіб. Ця програма розроблялася на основі комплексного підходу до організації психотренінгової роботи. Методологічну основу програми склали: комплексний професійно-орієнтований підхід, що передбачає послідовне визначення цілей, завдань і змісту занять та оцінку ефективності психопрфілактичного впливу (Лефтеров, 2004; 2012; Мороз, 2004), особистісно-орієнтований підхід, спрямований на розвиток індивідуально-психологічних ресурсів правоохоронців, а також діяльнісний підхід, відповідно до якого формування професійно значущих якостей відбувається у процесі моделювання ситуацій службової діяльності (Александров & Левенець, 2015).

Порівняльний аналіз між експериментальною та контрольною групами не показав суттєвих відмінностей до початку тренінгової програми. Однак порівняння усереднених даних експериментальної групи до початку тренінгів і після їх завершення показало суттєву відмінність по фактору емоційна стійкість (таблиця 1). Крім того, було виявлено близьке до значущого зниження рівня за шкалою екстернальності, що може відображати загальну тенденцію до зниження рівня соціальної залежності від референтної групи та підвищення особистої ініціативності.

Структура тренінгової програми «Профілактика ризику виникнення схильності до проявів девіантної поведінки у правоохоронців»

Тема сесії	Зміст сесії	Хвилини
Вступна	<i>Знайомство з тренером</i>	5
	<i>Вступне психологічне тестування</i>	15
	<i>Міні-лекція про природу девіантної поведінки: її зв'язок з деформацією певних особистісних психологічних якостей співробітника; цілі, завдання, принципи тренінгових занять, очікувані результати, на думку учасників і тренера, запитання-відповіді</i>	30
	<i>Знайомство з учасниками тренінгу</i>	25
	<i>Індивідуальне обговорення результатів вступного тестування з учасниками програми</i>	60
Тренінг асертивності	<i>Міні-лекція: теоретичний блок, ознайомлення з цілями, завданнями тренінгу, формами і методами роботи, установка на спільну роботу</i>	10
	<i>Основна частина: включає вправи на розвиток впевненості в собі, умінь досягати цілей, вміння працювати в команді</i>	40
	<i>Заключна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок</i>	10
	<i>Домашні завдання</i>	60
Тренінг професійної комунікації	<i>Міні-лекція: поняття комунікації, причини неефективної комунікації, способи, види, форми комунікації, вербальне і невербальне спілкування</i>	15
	<i>Основна частина: включає вправи, спрямовані на розвиток навичок професійного спілкування: самодіагностика на здатність активного слухання</i>	45
	<i>Заключна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок</i>	10
	<i>Домашні завдання</i>	60
Тренінг управління конфліктом	<i>Міні-лекція: зміст конфлікту</i>	15
	<i>Основна частина: включає вправи, спрямовані на розвиток умінь управління конфліктом</i>	45
	<i>Заключна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок</i>	10
	<i>Домашні завдання</i>	60
Тренінг особистісного зростання	<i>Міні-лекція: пояснюється мета тренінгу, принципи і правила роботи, завдання і очікування від занять</i>	10
	<i>Розігриваючі психотехніки та основні вправи, які включають: групову взаємодію, адекватність, вербалізацію, управління, самоконтроль, співпрацю, баланс механізмів збудження і гальмування, невербальну комунікацію, групову згуртованість, пам'ять, увагу</i>	50
	<i>Рефлексивна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок</i>	10
	<i>Домашні завдання</i>	60
Розвиток емоційного інтелекту	<i>Вступна частина: мета тренінгу, принципи і правила роботи, завдання і очікування від занять</i>	10
	<i>Основна частина: включає вправи для розвитку емпатії</i>	40
	<i>Заключна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок</i>	10
	<i>Домашні завдання</i>	60
Тренінг усвідомленості	<i>Вступна частина: історія, суть методу, цілі, завдання</i>	15
	<i>Основна частина: включає вправи та психотехніки майндфулнес</i>	40
	<i>Заключна частина: закріплення позитивних емоцій стосовно самого себе, обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок</i>	10
	<i>Домашні завдання</i>	60

Логотерапія	Міні-лекція: історія, суть методу, цілі, завдання тренінгу	15
	Основна частина: включає вправи на пошук сенсу життя та професійної діяльності	40
	Заклучна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок	10
	Домашні завдання	60
Піраміда Ділтса	Міні-лекція: історія, суть методу, цілі, завдання тренінгу	15
	Основна частина: включає розбір піраміди Ділтса	30
	Заклучна частина: обговорення підсумків заняття, рефлексія, зворотний зв'язок	10
	Домашні завдання	60
Аутогенне тренування	Міні-лекція: історія методики, мета, завдання, техніка	15
	Основна частина: освоєння трьох способів аутотренінгу: заняття на тяжкість, теплоту і дихання; метод швидкого розслаблення; тривале заняття для регуляції дихання вдихом і видихом. Навчання самоконтролю	20
	Завершальні тести.	15
	Рефлексивна частина: учасники діляться враженнями після завершення тренінгу	10
	Домашні завдання	60
Загальна заключна частина тренінгу		20
Разом		21,17 годин

Таблиця 1

Усереднені показники тесту та ретесту експериментальної групи

Комуніка- тивність	Критичне мислення	Емоційна стійкість	Домінант- ність	Емпатійна вразливість	Локус контролю	Егоцент- ризм	Ворожість
Усереднені показники респондентів до початку тренінгів							
4,7	3,9	4,4	4,0	3,3	17,4	8,1	11,4
66,9%	55,4%	73,3%	66,0%	54,7%	79,3%	67,3%	67,1%
Усереднені показники респондентів після закінчення тренінгів							
4,8	4,1	5,3	4,2	3,1	17,3	7,8	11,0
68,2%	58,4%	88,6%	70,5%	52,3%	78,5%	65,2%	65,0%

У контрольній групі змін не виявлено, а отримані дані свідчать про ефективність запропонованих методів профілактики ризиків виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців. На основі виявленої позитивної динаміки особистісних змін учасників можна дійти висновку, що широке впровадження та використання цієї програми може сприяти значним позитивним змінам у напрямку профілактики девіантної поведінки у правоохоронців.

Висновки. Проведена нами емпірична апробація авторської програми профілактики ризиків виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців довела, що ефективність психопрофілактики визначається комплексним застосуванням методів і підходів, що охоплюють соціально-психологічні, педагогічні прийоми, а також індивідуально-психологічні стратегії, спрямовані на корекцію таких негативних особистісних якостей, як: закритість, замкнутість, ригідність мислення, емоційна нестійкість, домінантність, податливість почуттям, зміщення локусу контролю, схильність до егоцентризму та ворожості, які у попередніх дослідженнях продемонстрували безпосередні зв'язки з ризиком виникнення девіацій.

Базовими елементами психологічної профілактичної програми є: психодіагностика, знайомство учасників, вступні тематичні міні-лекції, розігрівуючі психотехніки, основні тематичні вправи, зворотний зв'язок, заключний ретест. До того ж психодіагностичне дослідження є обов'язковою стадією психологічної профілактичної програми, яка дозволяє

виявити якості, схильні до деформації, а також підібрати вправи, виходячи з особливостей факторів ризику виникнення девіантної поведінки у правоохоронців.

Перспективи подальших досліджень. Розробка комплексної програми профілактики девіантної поведінки, в залежності від прояву конкретної форми девіацій. Проведення емпіричного дослідження ефективності впливу такої програми на зміцнення професійно значущих якостей особистості правоохоронців.

Література

1. Александров, Д. О., & Левенець, О. А. (2015). Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Частина 7. Тренінгові технології формування професійно значущих якостей працівника ОВС: навч.-метод. посіб. *Національна академія внутрішніх справ*.
2. Босько, В. І. (2023). Профілактика емоційного вигорання в екстремальних психологів методами самопізнання і самопомогі Н. Пезешкіана: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. *Національний університет цивільного захисту України*.
3. Дучимінська, Т. І., & Микитюк, М. Ю. (2023). Теоретичний аналіз психологічних особливостей професійного стресу в діяльності працівників поліції. *Психологічні студії*, (2), 78–83. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.10>
4. Доценко, В. В. (2018). Психологічні ресурси стресостійкості майбутніх правоохоронців. *Право і безпека*, 66(3), 14–20.
5. Карамушка, Л. М. (2022). *Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу)*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.
6. Кікбаєв, Д. С. (2025). Чинники соціально-психологічної дезадаптації осіб з девіантною поведінкою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1(21), 56–65. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1\(21\).7](https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).7)
7. Кікбаєв, Д. С. (2025). Індивідуально-психологічні чинники ризику виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців. *Габітус*, (80), 132–137. <https://doi.org/10.32782/hbts.80.25>
8. Кісіль, З. Р., & Кісіль, Р.-В. В. (2021). Психоемоційна напруженість як детермінанта професійної деформації працівників Національної поліції України. *Соціально-правові студії*, 3(13), 177–188. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-177-188>
9. Ларіонова, І. (2023). Програма профілактики корупційної поведінки персоналу сектору безпеки і оборони України. *Теорія і практика управління соціальними системами*, (1), 116–128. DOI: <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2023.1.09>
10. Левицька, Л. В. (2023). Засоби саморегуляції психоемоційної напруженості у військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (4), 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.4.1>
11. Лефтеров, В. А. (2004). Типовая программа тренинга «Коммуникация–Стресс–Безопасность» (методико-технологический алгоритм). *Типография ДИВД*.
12. Лефтеров, В. О. (2008). Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ. Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності. ДЮІ, І(II).
13. Лефтеров, В. А. (2012). Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності засобами психологічного тренінгу. *Психологія і суспільство*, (2), 91–107.
14. Магдисюк, Л. І., Демчук, В. Б., & Павлова, Б. В. (2021). Сучасні підходи профілактики девіантної поведінки у діяльності психологічної служби. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*, 7(1), 9–17. DOI: [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(1\).2021.9-17](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(1).2021.9-17)
15. Мороз, Л. І. (2006). *Психологічні засади підготовки фахівців правоохоронної діяльності*. Київ.
16. Мушкевич, М. І. (2012). Поняття професійного стресу і причини його виникнення. У: *Особистість в екстремальних умовах: зб. тез V наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 квітня 2012 р.)* (с. 160–164). Львівський державний університет безпеки життєдіяльності.
17. Тімченко, О. В. (2003). Професійний стрес працівників органів внутрішніх справ України (концептуалізація, прогнозування, діагностика та корекція): автореф. дис. д-ра психол. наук (19.00.06). Нац. ун-т внутр. справ.
18. Юдіна, О. В. (2005). Профілактика психологічної напруженості як один із напрямів професійно-психологічної підготовки науково-педагогічного складу закладів освіти МВС України. *Наука і освіта*, 1(2), 51–53.

References

1. Aleksandrov, D. O., & Levenets, O. A. (2015). Psykholohichne zabezpechennia operatyvno-sluzhbovoi diialnosti pratsivnykiv militsii. Chastyna 7. Treninhovi tekhnolohii formuvannia profesiino znachushchykh yakosti pratsivnyka OVS [Psychological support of operational-service activities of police officers. Part 7. Training technologies for forming professionally significant qualities of law enforcement officers]. *Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav*. [In Ukrainian]
2. Bosko, V. I. (2023). Profilaktyka emotsiinoho vyhorannia v ekstremalnykh psykholohiv metodamy samopiznannia i samodopomohy N. Pezeshkiana [Prevention of emotional burnout in extreme psychologists by the

- methods of self-knowledge and self-help of N. Pezeshkian] (PhD dissertation). Natsionalnyi universytet tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. [In Ukrainian]
3. Duchymynska, T. I., & Mykytiuk, M. Yu. (2023). Teoretychnyi analiz psykholohichnykh osoblyvostei profesiinoho stresu v diialnosti pratsivnykiv politsii [Theoretical analysis of psychological features of professional stress in police work]. *Psykholohichni studii*, (2), 78–83. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.10> [In Ukrainian]
 4. Dotsenko, V. V. (2018). Psykholohichni resursy stresostiikosti maibutnikh pravookhorontsiv [Psychological resources of stress resistance of future law enforcement officers]. *Pravo i bezpeka*, 66(3), 14–20. [In Ukrainian]
 5. Karamushka, L. M. (2022). *Psykholohichni treninhy dlia pidhotovky menedzheriv ta personalu osvيتnikh orhanizatsii (realizatsiia tekhnolohichnoho pidkhodu)* [Psychological trainings for preparing managers and staff of educational organizations (implementation of the technological approach)]. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [In Ukrainian]
 6. Kikbaev, D. S. (2025). Chynnyky sotsialno-psykholohichnoi dezadaptatsii osib z deviantnoiu povedinkoiu [Factors of socio-psychological maladaptation of persons with deviant behavior]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykholohiia*, 1(21), 56–65. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1\(21\).7](https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).7) [In Ukrainian]
 7. Kikbaev, D. S. (2025). Indyvidualno-psykholohichni chynnyky ryzyku vynyknennia skhylnosti do deviantnoi povedinky u pravookhorontsiv [Individual psychological risk factors of deviant behavior among law enforcement officers]. *Habitus*, (80), 132–137. <https://doi.org/10.32782/hbt.80.25> [In Ukrainian]
 8. Kisil, Z. R., & Kisil, R.-V. V. (2021). Psykhoemotsiina napruzhnist yak determinanta profesiinnoi deformatsii pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psycho-emotional tension as a determinant of professional deformation of police officers]. *Sotsialno-pravovi studii*, 3(13), 177–188. <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-177-188> [In Ukrainian]
 9. Larionova, I. (2023). Prohrama profilaktyky koruptsiinnoi povedinky personalu sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Program for preventing corruption behavior of security and defense sector personnel]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy*, 1, 116–128. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2023.1.09> [In Ukrainian]
 10. Levytska, L. V. (2023). Zasoby samorehuliatcii psykhoemotsiinoi napruzhnosti u viiskovosluzhbovtziv [Means of self-regulation of psycho-emotional tension in military personnel]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Psykholohiia*, (4), 5–8. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.4.1> [In Ukrainian]
 11. Lefterov, V. A. (2004). Tipovaia programma treninga «Kommunikatsiia–Stress–Bezopasnost» (metodiko-tekhnologicheskii algoritm) [Typical training program “Communication–Stress–Safety”]. *Tipografiia DIVD*. [In Ukrainian]
 12. Lefterov, V. O. (2008). Psykholohichni treninhovi tekhnolohii v orhanakh vnutrishnikh sprav. Metodolohiia psykhotreninhu ta yoho vykorystannia u profesiino-psykholohichnomu rozvytku personalu [Psychological training technologies in internal affairs bodies]. *DIuI*. [In Ukrainian]
 13. Lefterov, V. A. (2012). Osobystisno-profesiinyi rozvytok fakhivtsiv ekstremalnykh vydiv diialnosti zasobamy psykholohichnoho treninhu [Personal and professional development of specialists in extreme activities by means of psychological training]. *Psykholohiia i suspilstvo*, 2, 91–107. [In Ukrainian]
 14. Mahdysiuk, L. I., Demchuk, V. B., & Pavlova, B. V. (2021). Suchasni pidkhody profilaktyky deviantnoi povedinky u diialnosti psykholohichnoi sluzhby [Modern approaches to prevention of deviant behavior in psychological service activities]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Pedahohika ta psykholohiia*, 7(1), 9–17. [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(1\).2021.9-17](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(1).2021.9-17) [In Ukrainian]
 15. Moroz, L. I. (2006). Psykholohichni zasady pidhotovky fakhivtsiv pravookhoronnoi diialnosti [Psychological foundations of training law enforcement specialists]. Kyiv. [In Ukrainian]
 16. Mushkevych, M. I. (2012). Poniattia profesiinoho stresu i prychyny yoho vynyknennia [The concept of professional stress and its causes]. In: *Osobystist v ekstremalnykh umovakh* (pp. 160–164). Lvivskyi derzhavnyi universytet bezpeky zhyttiediialnosti. [In Ukrainian]
 17. Timchenko, O. V. (2003). Profesiinyi stres pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy (kontseptualizatsiia, prohnozuvannia, diahnozyka ta korektsiia) [Professional stress of internal affairs officers]. Extended abstract of Doctor's thesis.
 18. Yudina, O. V. (2005). Profilaktyka psykholohichnoi napruzhnosti yak odyn iz napriamiv profesiino-psykholohichnoi pidhotovky naukovo-pedahohichnoho skladu zakladiv osvity MVS Ukrainy [Prevention of psychological tension in training of teaching staff of MIA educational institutions]. *Nauka i osvita*, 1(2), 51–53. [In Ukrainian]

Відомості про автора

Кікбаєв Даніяр, аспірант факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Kikbaev, Daniar, PhD student of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1128-9366>

E-mail: kikbaev.ds@gmail.com

Отримано 15 січня 2026 р.
Рецензовано 27 лютого 2026 р.
Прийнято 3 березня 2026 р.